

The role of the mother in raising Mahdavi's child

Dr. Reza Bani asadi¹

Mahdiyeh sadat Miresmaeli²

Abstract

Mothers play an irreplaceable role in raising their children. Therefore, the quality of a mother's behavior in raising a Mahdavi child is undeniable. A mother can educate her child in this direction throughout her child's life. The importance of this research is that mothers, with this prominent and very important role in the upbringing, growth, and exaltation of their children, can take very effective steps in paving the way for the emergence of Imam Mahdi (a.s.) because the emergence will be realized when worthy people are present so that they have the ability to understand the complete grace of God through the last divine proof. The findings show that mothers can have a profound impact on raising a Mahdavi child with some of their actions and behavior in different time periods, including the fetal period, the neonatal period, and the adolescence and youth periods, as well as with some of their actions and behavior over time. This research is a descriptive-analytical method and has examined the role of mothers in this field and examined it.

Keywords: mother, family, child, upbringing, Mahdaviyat

---

1. Associate Professor, Department of Islamic Knowledge, Faculty of Medicine, Yazd Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd, Iran (Corresponding Author) (fatemi251@gmail.com)

2. Level 3 student in the field of Quranic interpretation and sciences, Imam Hossein Seminary for women, Yazd, Iran (mah.sad.mir.65@gmail.com)

نقش مادر در تربیت فرزند مهدوی

رضا بنی‌اسدی^۱

مهدیه سادات میراسماعیلی^۲

چکیده

مادر نقش بی‌بدیلی در تربیت فرزند دارد. از این رو کیفیت رفتار مادر برای تربیت فرزند مهدوی غیرقابل انکار است. مادر در طول حیات فرزند می‌تواند او را در این جهت تربیت کند. اهمیت این پژوهش از این جهت است که مادران با این نقش برجسته و بسیار مهم در تربیت، رشد و تعالی فرزندان خویش می‌توانند در راه زمینه‌سازی ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه له گام‌های بسیار مؤثری بردارند زیرا ظهور هنگامی محقق خواهد شد که انسان‌های شایسته حضور داشته باشند تا قابلیت درک فیض کامل خداوند توسط آخرین حجت الهی را دارا باشند. یافته‌ها نشان می‌دهد مادر با برخی اعمال و رفتار خویش در بازه‌های زمانی مختلف اعم از دوران جنینی، دوران نوزادی، دوران نوجوانی و جوانی و نیز با برخی از اعمال و رفتار در طول زمان می‌تواند در تربیت فرزند مهدوی تأثیر عمیق داشته باشد. این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی بوده و به بررسی نقش مادر در این زمینه پرداخته و آن را مورد بررسی قرار داده است.

واژگان کلیدی:

مادر، خانواده، فرزند، تربیت، مهدویت.

مقدمه

با توجه به این‌که خانواده کوچک‌ترین نهاد اجتماعی بوده و نقش اساسی در تکوین جامعه

۱. دانشیار گروه معارف اسلامی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، یزد، ایران (نویسنده

مسئول) (fatemi251@gmail.com).

۲. طلبه سطح ۳ رشته تفسیر و علوم قرآنی، حوزه علمیه خواهران امام حسین علیه السلام یزد، یزد، ایران

(mah.sad.mir.65@gmail.com).

دارد باید روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و حتی عاطفی آن در جهت ارزش‌های بایسته شکل گیرد. از آن جا که همه مؤمنین برای زمینه‌سازی ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه وظایفی بر عهده دارند شایسته است که تربیت خانواده در جهت آموزه‌ها و تربیت مهدوی سوق داده شود تا گامی اساسی برای ظهور نیز برداشته شود. در این میان مادران علاوه بر نقش عمومی که همه انسان‌ها دارند، می‌توانند در مواردی به طور خاص ایفای نقش نموده و روی فرزندان خود اثرات مثبت و قابل توجهی بگذارند. در میان اعضای خانواده فرزندان نقش عمده‌ای در جامعه مهدوی ایفا می‌کنند و نوع تربیت آنها در شقاوت و یا سعادت نسل بعد تأثیر به‌سزایی خواهد داشت و با توجه به این‌که بیشترین تعامل فرزندان با مادر خانواده می‌باشد و شاکله‌های شخصیتی کودک توسط او پایه‌گذاری می‌شود جهت دهی این تربیت به سمت آموزه‌های مهدوی، راه را برای تربیت باوران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه و سعادت آنها باز می‌کند. با توجه به آنچه بیان شد ضرورت ایجاب می‌کند تا نقش بسیار مهم مادر در پرورش فرزندان و به تبع آن جامعه و زمینه‌سازی ظهور مورد بررسی قرار گیرد. در میان ابعاد مختلف تربیت مهدوی خانواده، به نظر می‌رسد مادران در دو بُعد دینی و اقتصادی نقش برجسته‌تری می‌توانند ایفا کنند. از این رو پژوهش حاضر به نقش زنان در این دو حوزه پرداخته است.

مبانی نظری

تربیت در لغت به معنای «پروردن، پروراندن یا آداب و اخلاق را به کسی یاد دادن، آموختن و پروردن کودک تا بالغ شدن» می‌باشد و به معنای «آموزش و پرورش» هم آمده است (معین، ۱۳۷۵: ج ۱، ۱۰۶۳). معنای اصطلاحی تربیت عبارت از «فعالیتی است که منظم و مستمر بوده و در جهت کمک به رشد جسمانی، اخلاقی، عاطفی، اجتماعی و به طور کلی پرورش و شکوفایی استعدادهای متربی باشد به گونه‌ای که نتیجه آن در شخصیت متربی، به ویژه در رفتارهای او ظاهر شود» (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۷۷: ۱۲).

بنابراین تربیت «همان رفع موانع و ایجاد مقتضیات لازم جهت شکوفا شدن استعدادهای انسان در مسیر کمال است» (رشیدپور، ۱۳۷۸: ج ۶، ۱۱). بر این اساس می‌توان گفت تعلیم، بخشی از تربیت است؛ زیرا تعلیم در واقع «تربیت بُعد فکری و عقلانی انسان» یا «ایجاد زمینه رشد و شکوفایی برای استعدادهای ذهنی انسان محسوب می‌شود» (سعادت، ۱۳۷۲: ۹). از دیدگاه اسلام، زن در خانواده نقش‌های متفاوتی دارد که با اجرای صحیح هر کدام

می تواند کانون خانواده را به محیطی برای پیشرفت و تعالی تبدیل کند.

پیشینه پژوهش

پژوهش های اندکی درباره موضوعات نزدیک به این پژوهش صورت گرفته است. از جمله کتاب *خانواده و تربیت مهدوی* از مرتضی آقا‌تهرانی و محمدباقر حیدری کاشانی که در آن به بحث خانواده مهدوی پرداخته است. کتاب *زن منتظر و منتظرپروری* از مریم معین الاسلام و علی غلامی نیز پژوهشی است که در آن به رسالت های انگیزشی، شناختی و رفتاری زن منتظر اشاره شده است. مقاله «نقش تربیتی زنان و مادران در تربیت یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه» تألیف انسیه شیخ زاده و سید محمدرضا علاءالدین است که در آن به اهمیت نقش زنان در پرورش فرزندان برای زمینه سازی ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه تأکید شده است. دقت در پژوهش های فوق نشان می دهد که بررسی ها با نگاهی محدود و به صورت کلی انجام شده در حالی که این پژوهش با نگاهی وسیع تر و به صورت جزئی تر به نقش زن در مسئله تربیت مهدوی خانواده پرداخته است.

روش شناسی پژوهش

مادران در خانواده با انجام کامل و موفق وظایف مادری می توانند نقش مهمی در تربیت فرزندان و تشکیل خانواده مهدوی ایفا کنند. این پژوهش از نوع بنیادی بوده و از طریق جستجو در منابع کتابخانه ای و با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی موضوع فوق پرداخته و نقش مادران را در تربیت فرزندان مهدوی مورد کنکاش قرار داده است.

۱. نقش مادر در تربیت فرزند مهدوی در بازه های مختلف زمانی

آدمی شگفت ترین خلقت الهی و بالاترین نشانه قدرت او است که می تواند مظهر جمیع صفات و کمالات الهی گردد و هدف از خلقت او مقام خلیفه الهی شدن بوده است و این امر مهم جز با تربیت حقیقی امکان ندارد.

امام خمینی رحمته الله علیه درباره سیر تربیتی انسان معتقد است سیر آدمی تا مقام الوهیت می تواند ادامه پیدا کند. او با تربیت صحیح می تواند به همه معنویت ها برسد و برتر از فرشته گردد. خداوند همه جهات عالم را به صورت قوه در انسان قرار داده که باید به فعلیت برسند و چنانچه این گونه تربیت الهی نشود در مرتبه حیوانیت توقف کرده و از استعداد های خویش در

همان جهت حیوانیت استفاده می‌کند (موسوی خمینی، ۱۳۸۹: ۲۸۲).

مادر در پایه‌های این سیر و تربیت حقیقی نقش بی‌بدیلی دارد. از این رو به بیان امام خمینی تعیین ارزش و مقام زن و نقش تربیتی آن در آیات نورانی قرآن کریم و روایات حضرات معصومین علیهم‌السلام فرع بر انسان‌شناسی است و آن نیز خود از هستی‌شناسی و توحید نشأت می‌گیرد و زن عنصر تابناکی است که زیر بنای فضیلت‌های انسانی و ارزش‌های والای خلیفه الله در جهان است (همان: ج ۱۶، ۱۲۵).

نقشی که اسلام، برای زن در نظام جامع تربیتی خود قائل است دقیقاً منطبق بر فطرت و جایگاه او در نظام آفرینش است و دشوارترین و ظریف‌ترین مسئولیت‌ها که به عهده پیامبران بوده بر عهده زن‌ها گذاشته شده و آن تربیت فرزند است. زن با برخورداری از ویژگی‌های خاص جسمی و روحی نقش مادری و تربیت فرزند را که زیر بنایی‌ترین نقش در نظام خلقت است و صلاح و فساد جوامع به آن بستگی دارد عهده دار است. حال که زنان نیمی از جامعه را تشکیل می‌دهند، باید نقش سازنده‌ای داشته باشند و بدانند که آنها نیز موظف‌اند دوش به دوش مردان برای تربیت زمینه‌سازان ظهور، تلاشی خستگی‌ناپذیر داشته باشند (آذریپوند، ۱۳۹۴: ۹۰).

هیچ انقلاب و نهضتی، بدون مقدمه و زمینه‌سازی به پیروزی نخواهد رسید انقلاب جهانی امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فی‌فرجه‌الکرامه نیز از این قانون مستثنی نیست. از آن جا که انقلاب جهانی آن حضرت مهم‌ترین و گسترده‌ترین انقلاب در جهان است، یکی از موارد زمینه‌سازی برای این نهضت عظیم، تربیت نسل منتظر است که این وظیفه مهم در گام اول بر عهده زنان با ایمان است و اگر همه مادران در انجام این وظیفه تلاش کنند علاوه بر این که خود جزو یاران امام قرار می‌گیرند، صف یاران را هم افزایش می‌دهند (میر رکنی، ۱۳۹۳: ۴۹).

مکتب اسلام نیز برای تربیت فرزند، از دوران پیش از بارداری تا تولد، شیرخوارگی، کودکی و نوجوانی و جوانی دستورالعمل‌های دقیق و منظمی ارائه داده است که با رعایت آنها تربیت در جهت صحیح شکل خواهد گرفت.

دوران جنینی

رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید:

فرد سعادت‌مند، در شکم مادر سعادت‌مند و فرد شقاوت‌مند، نیز در شکم مادر

شقاوتمند است (کلینی، ۱۳۸۹: ج ۸، ۸۱).

در حدیث مفصلی از امام باقر علیه السلام که چگونگی پیدایش انسان را بیان می‌کند آن حضرت می‌فرماید:

بعد از گذشت چهار ماه از زمانی که بین زن و شوهر مقاربت صورت گرفت و نطفه در رحم مستقر گردید، خداوند متعال به دو ملک دستور می‌دهد که تمام مقدرات بچه اعم از روزی، زندگانی، مرگ، تندرستی و بیماری و... را بنویسند، آن دو عرض می‌کنند از کجا بنویسیم؟ خداوند متعال می‌فرماید: به پیشانی مادر نگاه کنید و از آن جا بنویسید و البته در این روایت تصریح شده که در تمام این امور، حق تغییر و تبدیل را برای خداوند محفوظ باشد (کلینی، ۱۳۸۹: ج ۶، ۱۴؛ مجلسی، ۱۳۶۲: ج ۶۰، ۳۴۴).

علاوه بر شخصیت خود مادر که حاصل عقائد، خلیات و اعمال او است، کیفیت و کمیت غذاهایی که مادر در دوران بارداری تناول می‌کند نیز در شکل‌گیری سعادت‌مندی یا شقاوتمندی فرزند تأثیر قابل توجهی دارد. به عنوان مثال از نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله نقل شده است که هیچ زن بارداری نیست که خربزه با پنیر بخورد، مگر آن که فرزندش خوشروی و خوشخوی شود (مستغفری، ۱۳۸۵: ۲۹) و پر واضح است که خوش خلقی تأثیر مستقیم و قابل توجهی در سعادت‌مندی شخص دارد.

دوران نوزادی

نام‌گذاری کودک در شخصیت آینده کودک موثر است. حضرت علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل کرده که آن حضرت فرمودند:

نخستین احسانی که هر یک از شما به فرزندش می‌بخشد نام نیک است پس هر یک از شما بهترین نام‌ها را برای فرزندش برگزیند (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ج ۲۱، ۳۸۹).

۷۵

در روایت آمده از جمله حقوق فرزند بر عهده والدین، نهادن نام نیک بر او و نیکو ادب کردن او است (متقی هندی، ۱۳۹۷: ج ۱۶، ۴۷۷). همچنین در روایتی دیگر آمده برای فرزندان تان قبل از ولادت‌شان نام انتخاب کنید، همانا پیامبر صلی الله علیه و آله محسن را قبل از آن که متولد شود، به این اسم نامید (کلینی، ۱۳۸۹: ج ۶، ۱۸). پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند:

نام‌های نیکو انتخاب کنید زیرا در روز قیامت فرا خوانده می‌شوید که ای فلان پسر فلان، برخیز به جانب نورت و ای فلان پسر فلان، تو را نوری نیست. معلوم می‌شود نام خوب نور و نام بد ظلمت است. در نتیجه؛ شایسته است که نام زشت برای کودک خود انتخاب نکنیم و نام‌هایی که میمنت و مبارکی دارند را به کار ببریم از نام‌هایی که دلالت بر تشبیه به کفار و اجانب دارد و نشان غرب‌زدگی و شرق‌زدگی است بپرهیزیم (احمد بهشتی، ۱۳۹۲: ۴۶-۴۴).

در فرآیند تربیت کریمانه مهدوی، پرهیز از نام‌های ناپسند نزد امام زمان (عج) و انتخاب نامی مورد رضایت و پسند آن حضرت، از امور مهم و ضروری به شمار می‌آید (آقا تهرانی و حیدری کاشانی، ۱۳۹۳: ۲۵۴). اگرچه وظیفه نام‌گذاری بر فرزند در برخی روایات به پدر واگذار شده است (نهج البلاغه، حکمت ۳۹۹) اما زنان با تأثیرگذاری خود بر همسران می‌توانند در این امر بسیار مهم شراکت مستقیم داشته باشند. نام نیک از چند جهت در انسان اثر می‌گذارد:

نخست تأثیر در رفتار دیگران: نام هر فرد نمادی از او و بیانگر هویت و شخصیت او برای دیگران است. اگر یک ایرانی با یک خارجی برخورد کند همین که نام خود را برای او بگوید، ملیت او برای فرد خارجی روشن می‌شود و با تصویری که از یک ایرانی دارد او را شناسایی و بر طبق آن با او رفتار می‌کند.

دوم اثر تلقینی: نام انسان برچسبی است که از آغاز تا پایان عمر حتی تا قیامت همراه انسان است و بر او اثر تلقینی دارد زیرا همه افرادی که با انسان سر و کار دارند او را بدین نام می‌خوانند. مثلاً اگر نام فردی فضل، ابوالفضل و عبدالرحمن و... باشد به انسان صفات فضیلت و بندگی خدا را تلقین می‌کند و انسان سعی می‌کند این صفات را در خود وجود آورد.

سوم اثر انگیزشی: انسان به طور ناخود آگاه می‌خواهد با بزرگانی که نامش از آنها گرفته شده است، همانند شود و خود را مشابه آنها کند و چنان رفتار کند که آنها رفتار کرده‌اند (حسینی‌زاده، ۱۳۸۹: ۷۲-۷۱).

بعد از وظیفه نام‌گذاری نیکو برای فرزند توسط والدین، وظایف بسیار مهم دیگری نیز بر عهده والدین و از جمله مادر است. از مجموعه تعالیم تربیتی اسلامی می‌توان فهمید که هفت سال اول، دوره به وجود آوردن اعتقاد، محبت و انگیزش‌های تربیتی به طور غیرمستقیم در نهاد پاک کودک است و نخستین سال تولد کودک، حساس‌ترین دوران زندگی او به شمار می‌-

رود. نفس کودک همانند لوح سفید و بی‌نقشی است که برای پذیرش هر نقشی آماده می‌باشد (امینی، ۱۳۸۱: ۱۸۹).

حضرت علی علیه السلام می‌فرماید:

قلب کودک، مانند زمین خالی است که هر بذری در آن بریزید، می‌پذیرد (نهج البلاغه، نامه ۳۱).

بنابراین اگر والدین همت جدی بر تربیت کودک داشته باشند می‌تواند او را بر وجهی که دوست دارند تربیت کنند از این رو اگر کودک در محیطی مناسب و تحت تربیت والدینی صالح رشد کند و به فضائل انسانی آراسته گردد سعادت‌مند می‌شود و اگر در محیط بد و تحت تربیت والدین غیرصالح تربیت شود از سعادت‌مندی دور می‌شود و در هر دو صورت والدین در شکل‌گیری وجود او سهیم و در پاداش یا عقاب وی شریک هستند.

با مروری بر تعالیم ارزشمند پیشوایان معصوم علیهم السلام و دانشمندان مسلمان متوجه می‌شویم که مسیر تربیت فرزند از اولین لحظه تولد، با انجام مجموعه‌ای پیوسته از آداب اسلامی، به صورت آشکار و جدی‌تر از گذشته دنبال می‌شود. از دیدگاه تعالیم اسلامی، فرآیند تربیت و تأمین سلامت روحی و جسمی فرزند پس از تولد، با مراسم تحنیک و کام‌برداری، و گفتن اذان و اقامه در گوش کودک آغاز شده، و با تراشیدن موی سر، تصدق، ختنه، ولیمه، عقیقه و شیردهی به مدت دو سال ادامه پیدا می‌کند. رعایت تک‌تک این توصیه‌ها، تأثیر تکوینی ویژه‌ای در رشد و تربیت معنوی کودک خواهد داشت همان‌طور که عدم مراعات این توصیه‌ها، کودک را از یکسری بهره‌مندی‌های مادی و معنوی در دوران حیات محروم خواهد ساخت (آقا تهرانی و حیدری کاشانی، ۱۳۹۳: ۲۶۴).

آداب و سنت‌هایی که در سیره معصومان علیهم السلام آمده است زمینه‌های مساعد تربیت را در فرزند به وجود می‌آورد. ممکن است نقش برخی از این آداب در تربیت فرزند برای ما نهان باشد یا تأثیر کمتری داشته باشد، ولی به هر حال در تربیت فرزند مؤثر است چرا که امر تربیت دفعی نیست تا یکباره انجام شود، بلکه تدریجی است که با مهیا شدن مقدمات، زایل شدن موانع، مراعات آداب و سفارش‌های تربیتی و بهره‌گیری از شیوه‌های مناسب محقق می‌شود (حسین‌زاده، ۱۳۸۶: ۵۸). بنابراین همان‌طور که در سابق اشاره شد به هر میزان که مادر به دستورات دینی مقید باشد به همان میزان می‌توان انتظار تربیت بهتر فرزندان را داشت.

یکی از بهترین شیوه‌های انتقال مفاهیم دینی به خردسالان، استفاده از شیوه داستان‌گویی برای ایشان است. استفاده از داستان به منزله ابزاری برای رشد و ارتقای آگاهی و بصیرت اخلاقی پیشینه‌ای دراز دارد در قرآن کریم نیز از این روش بسیار استفاده شده است و داستان‌های فراوانی از جمله داستان حضرت یوسف علیه السلام در آن نقل شده است که این داستان‌ها حاوی مفاهیم ارزشمند دینی است. همچنین پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام نیز از داستان برای تربیت اخلاقی و دینی مردم زمان خود استفاده می‌کردند. بنابراین می‌توان گفت داستان، هم آگاهی و بصیرت اخلاقی متربی را رشد می‌دهد و هم گرایش‌ها و انگیزه‌های مثبت اخلاقی را در او می‌پروراند (حسینی‌زاده، ۱۳۸۰؛ ۱۲۹-۱۳۲). تشویق و تنبیه متناسب با سنین خردسالی از سوی والدین به خصوص مادر که زمان بیشتری نسبت به پدر با فرزند سپری می‌کند نیز می‌تواند یکی از مهم‌ترین شیوه‌های تربیت دینی و مهدوی باشد چنان‌که مراقبت مادر از دوستان نزدیک فرزند خردسال نیز نقش مهمی در تربیت دینی و مهدوی فرزند دارد.

دوران نوجوانی و جوانی

مهم‌ترین دوره تربیت فرزند دوران نوجوانی یعنی ۷ الی ۱۴ سالگی می‌باشد لذا یک مادر نمونه وظیفه‌شناس باید توجه ویژه به این دوران داشته باشد چراکه اضلاع و سطوح مختلف دین که در این دوران در منزل به فرزند تعلیم داده می‌شود، به تدریج در عمق جان او پابرجا و نهادینه شده و شالوده شخصیت او را بنیان می‌نهد (آقا تهران‌ی و حیدری کاشانی، ۱۳۹۳: ۳۰۷). اهمیت این دوران به حدی است که امام صادق علیه السلام مقید کردن فرزندان به امور دینی را در این سال‌ها توصیه کرده‌اند و فرموده‌اند:

ما بچه‌های خود را وقتی که هفت ساله شدند به روزه گرفتن امر می‌کنیم، به هر مقدار از روز که طاقت بیاورند، اگرچه نصف روز یا بیشتر و یا کمتر از آن باشد. پس وقتی که بر آنان تشنگی یا گرسنگی غلبه کرد، افطار می‌کنند این کار به خاطر این است که به روزه گرفتن عادت کنند و آرام آرام روزه کامل را تا آخر روز را طاقت آورند پس شما نیز به فرزندان خود امر کنید وقتی که نه ساله شدند، روزه بگیرند تا جایی که توان داشته باشند پس وقتی تشنگی یا گرسنگی بر آنان چیره شد، افطار کنند (حر عاملی، ۱۴۰۹ق: ج ۱۰، ۲۳۴).

یکی از امور مهم در تربیت دینی فرزندان، تعلیم آموزه‌های دینی است. تعلیم آموزه‌های

دینی باید به گونه‌ای باشد که انسان را به سمت زیبایی‌های الهی و قرآن هدایت کند از این رو مادران برای نهادینه کردن آموزه‌های دینی در روح و روان کودک باید از روش‌های ویژه‌ای مانند خواندن لالایی‌های مهدوی، قصه‌ها و شعرهای مهدوی و مناسب استفاده کنند که هم آموزه‌های دینی برای کودک جذاب باشد و هم کودک را در مسیر هدایت، سیر دهد. در دوران هفت سال نخست، هر چه سن کودک فزونی یابد، نیاز او به شعر و قصه‌های مهدوی و داستان افزایش می‌یابد (آذریپوند، ۱۳۹۴: ۹۹).

والدین و مربیان می‌توانند با ارائه معارف محبت‌انگیز مهدوی به زبانی ساده و دلنشین روح لطیف کودک را از کرامت، صداقت، رشادت، محبت و گذشت لبریز سازند؛ و به جای استفاده از تلفن‌های همراه و اسباب‌بازی‌های مخرب فکری و تربیتی، می‌توانند روح لطیف کودکان را از آوای دل‌نواز تلاوت قرآن، مدیحه‌سرایی اهل بیت علیهم‌السلام، تواشیح و سرودهای مذهبی آرام و بدون آهنگ‌های مخرب، لبریز عاطفه و محبت سازند و چه نیکو است که در این میان از لالایی‌ها و داستان‌ها و مدیحه‌سرایی‌های ساده که با نام و یاد امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فی‌فرجه‌الکرامت آمیخته شده، استفاده شود و تعلقات عاطفی، قلبی و تربیت مهدوی را به‌طور غیرمستقیم و ناآگاهانه، در عمق جان فرزندان قرار داده شود (آقا تهرانی و حیدری کاشانی، ۱۳۹۳: ۲۹۱).

در این دوران حساس علاوه بر تعلیم آموزه‌های دینی، باید امام‌شناسی و مهدوی‌شناسی در جوانان و نوجوانان نهادینه گردد زیرا زمانی که یک شخص به کمالات و ولایت امامان معصوم علیهم‌السلام پی ببرد شناخت آنان را بر خود، لازم دانسته و تلاش می‌کند تا صفات نیکو و پسندیده و خصایص ممتاز امام را شناخته و با کمال جدیت و اخلاص، فرمانبردار اوامر و نواهی ایشان باشد. بر این اساس، قلب خویش را به انوار ملکوتی و برتر این خاندان روشن نموده و آن‌گونه که سزاوار شناخت ایشان است، بر خوان فضل و کرم ایشان نشسته و از چشمه زلال معارف آنان سیراب می‌گردد و در این راه از هیچ‌گونه بذل جان و مال دریغ نمی‌ورزد و در راه کسب فضائل ایشان سختی می‌کشد؛ زیرا مقصود از آفرینش خلقت را در ایشان می‌یابد و می‌فهمد که شناخت این بزرگواران به شناخت حق تعالی می‌انجامد (آذریپوند، ۱۳۹۴: ۱۰۲).

پس یکی از وظایف مهمی که بر هر پدر و مادر دوستدار خاندان اهل بیت علیهم‌السلام لازم است شناساندن آن بزرگواران و بازگو کردن جایگاه و فضائل خداگونه آنها برای فرزندان است و همین امر، زن را در تربیت نسل ولایی، مهدی‌باور، و مهدی‌یاور کمک می‌رساند. بر این اساس در عرصه تعلیم معارف اسلامی، چنان‌که معصومین علیهم‌السلام به ما آموخته‌اند، نیمی از تعلیم باید به

آموزش «امامت و مهدویت» اختصاص پیدا کند و نیم دیگر به آموزش تمام معارف اسلامی از جمله قرآن و تفسیر، احکام، شناخت حلال و حرام، اخلاق و غیره اختصاص داده شود (آقا تهرانی و حیدری کاشانی، ۱۳۹۳: ۳۱۶).

بدین سان محور نیمی از آموزش‌های دینی برای تربیت فرزند می‌بایست بر محور «امام‌شناسی» استوار گردد. این نکته برای مادران حائز اهمیت است که تربیت مهدوی با معرفت مهدوی رابطه‌ای مستقیم و دو طرفه دارند از یک سو هر چه شناخت و معرفت نسبت به امام زمان علیه السلام در وجود فرزندان مان بیشتر باشد، تربیت مهدوی ایشان موفق‌تر صورت خواهد پذیرفت و از سوی دیگر هر چه تربیت مهدوی عالی‌تر صورت پذیرد، معرفت مهدوی در سطوح بالاتر تحقق خواهد یافت (همان: ۳۱۷).

۲. نقش مادر در تربیت فرزند مهدوی در طول زمان

مادر علاوه بر وظایف مختلف در زمان‌های مختلف نسبت به فرزند خویش، وظایفی نیز در طول زمان به عهده دارد که مربوط به زمان خاصی نیست.

ایجاد و پرورش فضائل اخلاقی

انسان اگر فضائل اخلاقی را در خود پرورش دهد و عقل را به فعلیت برساند، دنیا را با دیدی دیگر می‌نگرد دوستی و دشمنی‌اش براساس حب و بغض شخصی نمی‌شود، مهم‌ترین عامل خودسازی رسیدن به فضائل است، همین فضائل است که انسان را به مقام قرب الهی می‌رساند. در اسلام هم روح ارزش‌های انسانی قرب به خداست.

همه انسان‌ها در همه اعصار، فضائلی چون عدالت، ایثار، راستی، درستی، امانتداری، نیکوکاری را درک می‌کنند و به خوبی آنها اتفاق نظر دارند. در قرآن رستگاری قطعی، هم برای مؤمنین آمده: «قد افلح المؤمنون» (طه: ۶۵) و هم برای کسانی که خود را تزکیه کرده‌اند: «قد افلح من تزکی» (اعلی: ۱۴).

همان‌طور که در بحث همسر گذشت در این‌جا نیز تأکید می‌شود وقتی مادر می‌خواهد فضائل اخلاقی را در فرزند خود پرورش دهد خود باید مزین به صفات فکری و رفتاری صحیح باشد؛ چرا که بخش عظیمی از این تربیت، مربوط به حوزه‌های رفتاری - عملی می‌باشد، به عبارت دیگر می‌توان گفت، بانوان در این رابطه دارای نقش اساسی هستند و می‌توانند با اقدام مناسب در زمینه پرورش فضائل اخلاقی به سبک معارف اسلامی آنها را در مورد خود و سپس با

تأثیرگذاری در خانواده در مورد افراد خانواده پیاده نمایند. با اصلاح خانواده‌ها، جامعه اسلامی نیز به رشد مطلوب خواهد رسید و منتظران واقعی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف رشد خواهند نمود (هاشمی، ۱۳۸۶: ۱۷۵). بنابراین می‌توان گفت عدم آراستگی زنان به فضائل اخلاقی خود از موانع ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به شمار می‌رود.

ایجاد حال و هوای مهدوی

مهم‌ترین راهکار عملی در نهادینه‌سازی رفتارهای مهدوی، فضا سازی مهدوی در داخل محیط خانه می‌باشد زن منتظر باید فرهنگ مهدویت و یاد و خاطره امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را در محیط خانه به گونه‌ای زنده و پویا نگه دارد که فرزندان از همان کودکی با این فرهنگ انس پیدا کنند و با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف رابطه قلبی و عاطفی برقرار نمایند و حضور حضرت صاحب را در خانه خود از کودکی احساس نمایند (معین الاسلام، ۱۳۸۸: ۱۷۱).

برخی از راهکارهایی که می‌توان در این مورد پیشنهاد نمود عبارت است از: ۱. نصب صندوق صدقات در خانه و صدقه دادن برای سلامتی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف؛ ۲. تهیه یک کتابخانه خانگی از کتاب‌هایی که درباره امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و معارف مهدوی نوشته شده و تشویق اعضای خانواده به مطالعه آنان؛ ۳. شروع روز با نام خدا و یاد امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و دعای فرج؛ ۴. تهیه هدیه و عیدی به فرزندان در ولادت ائمه خصوصاً در روز ولادت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف یعنی نیمه شعبان؛ ۵. حفظ و تلاوت دعا‌های مربوط به آن حضرت و تشویق فرزندان به حفظ آنها چون دعای فرج و عهد؛ ۶. یاد کردن امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و مأنوس بودن با آن حضرت در روزهای جمعه که منسوب به آن حضرت است؛ ۷. رفتن و بازدید از مکان‌هایی که ما را به یاد حضرت می‌اندازد مانند مسجد جمکران (آقا تهرانی و حیدری کاشانی، ۱۳۹۳: ۳۲۱)؛ ۸. قرائت منظم زیارت‌های امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مانند قرائت هفتگی زیارت آل یاسین؛ ۹. سلام دادن به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از هر نماز واجب؛ ۱۰. هدیه دادن برخی از اعمال به پیشگاه مقدس امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف.

رفتار سازی اقتصاد مهدوی

نظام اقتصاد اسلامی عبارت است از مجموعه قواعد کلی ارائه شده در اسلام در زمینه روش تنظیم حیات اقتصادی و حل مشکلات اقتصادی، در راستای تأمین عدالت اجتماعی برای نیل به سعادت بشر و رسیدن به جامعه فاضله‌ای که تمام پیامبران و ائمه الهی برای آن تلاش

کرده‌اند. اقتصاد اسلامی برخلاف اقتصاد غربی، بر قناعت و پرهیز از مصرف‌گرایی تأکید دارد. اقتصاد غربی نیازهای انسان را نامحدود و منابع و امکانات جهان را محدود می‌داند؛ در حالی که در اسلام از سویی منابع و امکانات نامحدود معرفی شده‌اند چنان‌که خداوند می‌فرماید: «اگر بخواهید نعمت‌های خداوند را بشمارید نمی‌توانید نعمت‌های او را به حد و حصری محدود کنید» (ابراهیم: ۳۴) و از سوی دیگر نیازهای انسان محدود شمرده شده‌اند. از نظر اسلام نیازهای واقعی انسان، نیازهایی است که او را در راه عبودیت الهی یاری می‌کند و بیشتر از آن مذموم است. از این رو سفارش شده از دنیا آنچه را ضرورت ندارد جمع‌آوری نکند چنان‌که امام علی علیه السلام در نامه‌ای به یکی از یاران خویش فرمود دنیا را رها کن؛ زیرا دوستی دنیا، کور و گمراه می‌گرداند و سرافکنندگی می‌آورد (کلینی، ۱۳۸۹: ج ۲، ۱۳۶). پس از این جهت اقتصاد اسلامی به طور کامل در مقابل اقتصاد غربی است بنابراین اگر زنان بخواهند اقتصاد مهدوی را در بین فرزندان خویش نهادینه کنند بدون تردید باید با مظاهر اقتصاد غربی مقابله کنند.

از نظر اسلام اقتصاد براساس «اصالت انسان» تنها جزیی از نواحی انسان را می‌تواند تنظیم کند و حل مشکلات اقتصادی منوط به اصلاح مبانی عقیدتی و اخلاقی مردم است. خداوند در این باره می‌فرماید:

اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند، قطعاً برکاتی از آسمان و زمین برایشان می‌گشودیم (اعراف: ۹۶).

بنابراین اسلام اقتصاد را در جهت اهداف عالی بشر دانسته و بر این اساس، نگرش سوسیالیسم و یا کاپیتالیسم^۱ را رد می‌کند (صدر، ۱۳۶۸: ۱۳).

اقتصاد مهدوی نیز بر پایه قناعت بنا شده است، مصرف در آن رنگ می‌بازد و در برابر آن، از تولید حمایت تام و تمام می‌شود البته مصرف تبلیغ خواهد شد اما مصرف‌گرایی و اسراف هرگز، در چنین جامعه‌ای کالاهایی که ضروری و مصرف آنها بدون اشکال است، تولید خواهد شد و روش تولید نیز نباید به هیچ وجه به کسی یا چیزی آسیب بزند. در این نظام حتی ضرر به محیط زیست نیز در نظر گرفته شده است و هیچ اولویتی نباید مخل اصل حمایت و صیانت از محیط زیست باشد (رزاقی، ۱۳۹۳). از آن جا که زنان نقش محوری در خانواده دارند در جهت همراهی و مدیریت اقتصادی آنها نیز تأثیر به‌سزایی خواهند داشت بنابراین با رفتارسازی

1. Capitalism

اقتصاد مهدوی از جمله سفارش به کسب درآمد از راه حلال، لغو فرهنگ مصرف‌گرایی و اسراف در بین اعضای خانواده و مواردی از این قبیل، می‌توانند گام‌های مهمی در جهت ایجاد خانواده مهدوی بردارند.

نتیجه‌گیری

از آنچه بیان شد معلوم می‌شود مادران می‌توانند در حوزه مادری نقش بی‌بدیلی در تربیت خانواده مهدوی ایفا کنند. مادران که محور اصلی خانواده را تشکیل می‌دهند با تأثیرگذاری عمیق بر فرزندان خویش می‌توانند انسان‌هایی در تراز حکومت امام عصر عجل الله تعالی فرجه تربیت کنند. زنان به عنوان مادر می‌توانند با تعامل صحیح با فرزندان خویش یاران شایسته‌ای برای حکومت مهدوی تربیت کنند. این وظایف که برخی در بازه‌های زمانی دوران جنینی، دوران کودکی و دوران جوانی و نوجوانی و برخی در طول زمان است شامل طیف وسیعی از وظایف می‌شود که تأثیرات همه‌جانبه‌ای بر روی فرزندان می‌گذارد و آنها را در تراز حکومت مهدوی تربیت می‌کند.

پیشنهاد می‌گردد محققین گرامی نقش پدر را نیز در تربیت فرزند مهدوی مورد بررسی قرار دهند؛ همچنین پژوهش در رابطه با کیفیت تعامل فرزندان با یکدیگر نیز در راه تحقق خانواده مهدوی مهم به نظر می‌رسد.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. امینی، ابراهیم (۱۳۸۱)، *اسلام و تعلیم و تربیت*، تهران: انجمن اولیا و مربیان، پنجم.
۲. آذر پیوند، طاهره (۱۳۹۴)، *نقش بانوان در شکل‌گیری خانواده مهدوی*، پایان‌نامه سطح ۲ حوزه علمیه خواهران.
۳. آقانه‌رانی، مرتضی؛ حیدری کاشانی، محمدباقر (۱۳۹۳)، *خانواده و تربیت مهدوی*، قم: کتاب یوسف.
۴. بهشتی، احمد (۱۳۹۰)، *اسلام و تربیت کودکان*، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
۵. حاجی ده‌آبادی، محمدعلی (۱۳۷۷)، *درآمدی بر نظام تربیتی اسلام*، قم: انتشارات مرکز جهانی

- علوم اسلامی، اول.
۶. حرّ عاملی، محمدبن حسن (۱۴۰۹ق)، *وسائل الشیعه*، قم: مؤسسه آل‌البیت.
۷. حسینی زاده، سیدعلی (۱۳۸۴)، *سیره تربیتی پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۸. حسینی زاده، سیدعلی (۱۳۸۶)، *تربیت فرزند*، بی‌جا: نشر حوزه و دانشگاه.
۹. رزاقی، ابراهیم (۱۳۹۳)، «درآمدی بر اقتصاد مهدوی»، *روزنامه سپهر غرب استان همدان*.
۱۰. رشیدپور، مجید (۱۳۷۸)، *آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی*، تهران: سازمان انجمن اولیا و مربیان، اول.
۱۱. سعادت، محمدعلی (۱۳۷۲)، *اخلاق اسلامی*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، اول.
۱۲. شیخ زاده، انسیه؛ علاء‌الدین، سید محمد رضا (۱۳۸۷)، «نقش تربیتی زنان و مادران در تربیت یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه»، *مجله قرآنی کوثر*، شماره ۳۰.
۱۳. صدر، سیدموسی (۱۳۶۸)، *اقتصاد در مکتب اسلام*، مقدمه: علی حجتی کرمانی، تهران: مشعل دانشجو.
۱۴. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۸۹)، *الکافی*، تحقیق: علی اکبر غفاری، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۵. متقی هندی، علاء‌الدین (۱۳۹۷ق)، *کنز العمال*، تصحیح: صفوة السقا، بیروت: نشر التراث الاسلامی.
۱۶. مجلسی، محمدباقر (۱۳۶۲)، *بحار الانوار*، تحقیق: سیدجواد علوی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۷. مستغفری، جعفر بن محمد (۱۳۸۵ق)، *طب النبوی ص*، محقق و مصحح: علی اکبر الهی خراسانی، نجف: مکتبه الحیدریه، اول.
۱۸. معین، محمد (۱۳۷۵)، *فرهنگ لغت فارسی*، تهران: نشر امیرکبیر، نهم.
۱۹. معین الاسلام، مریم و غلامی، علی (۱۳۸۸)، *زن منتظر و منتظرپروری*، قم: مؤلف، دوازدهم.
۲۰. موسوی خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۹)، *صحیفه نور*، تهران: مرکز حفظ و نشر آثار امام خمینی، پنجم.
۲۱. میرکی، سمانه (۱۳۹۳)، *وظایف و خصوصیات زنان منتظر*، پایان‌نامه سطح ۲ حوزه علمیه

خواهران.

۲۲. هاشمی، ریحانه (۱۳۸۶)، «نقش زن در زمینه‌سازی ظهور»، *مجله انتظار موعود*، شماره ۲۲.